

פרק א

המאכלים החייבים בנטילת ידיים

אכילת פת

תקנו חכמים ליטול ידיים לפני האכילה. בגמ' (חולין קו.) התפרשו טעמיה של תקנת נטילת ידיים. טעם אחד, המוסכם לדעת כל הראשונים, הוא מפני סרך תרומה. והיינו, שחששו חכמים שיאכלו הכהנים תרומה בלי נטילה ויכשלו באכילת תרומה פסולה, שהרי סתם ידיים פוסלות את התרומה במגע. וכדי שיהיו הכהנים רגילים ליטול את ידיהם תקנו ליטול ידיים אף לחולין. ואפילו בזמן הזה שאין בינינו כהנים האוכלים תרומה בטהרה, מ"מ חייבו חכמים את כל ישראל ליטול את ידיהם לאכילה, כדי שלכשיבנה בית המקדש במהרה יהיו הכהנים רגילים בנטילת ידיים.

ולדעת חלק מהראשונים ישנו טעם נוסף לתקנת נטילת ידיים, משום נקיות וקדושה. שתקנו חכמים שיטהר האדם את ידיו מלכלוך וזוהמא ויאכל בנקיות. והסמיכוהו (ברכות נג:) על הפסוק 'והתקדשתם והייתם קדושים', ודרשו 'והתקדשתם' אלו מים ראשונים*.

עוד מבואר בגמ' (חגיגה יח:), שחייב הנטילה בחולין הוא רק לאכילת פת. והדבר צריך ביאור, שכן לפי שני הטעמים היה נראה לחייב נטילת ידיים גם לשאר המאכלים, ולא רק לאכילת פת. שהרי הטעם הראשון, שנתקנה נטילת ידיים מפני סרך תרומה, שייך בכל הפירות החייבים בתרומה. ואילו הטעם השני, שתקנו נטילה משום נקיות, שייך בכל מיני המאכלים. ופירשו הפוסקים² שמכיון שמדאורייתא רוב התרומה הנאכלת היא פת, לא חששו לתרומה שאינה

א. סמ"ג מ"ע כז הובא במשנ"ב קנח סק"א. ובגמ' בחולין קו. אמרו נטילת ידיים מפני סרך תרומה ועוד משום מצוה, ופי' התוס' ד"ה מצוה שמה שאמרו משום מצוה היינו משום טעם זה של נקיות. וע"ע מש"נ בעיונים סי' א.

ב. קנח סק"ב בשם הלבוש. ובת"ר ברכות מא. פי' שמכיון שתרומה דאורייתא היא רק בפת יין

שכיחה, ולא תקנו נטילה אלא לאכילת פת. ולטעם השני, שתקנו נטילת ידים משום נקיות וקדושה, תקנו נטילה רק לפת משום שהיא עיקר אכילתו הקבועה של האדם, ולא לשאר המאכלים שדרכם להיאכל רק כאכילת עראי.

פת

א. האוכל פת שברכתה המוציא חייב ליטול את ידיו ולברך על נטילת ידיים⁷.

פת הבאה בכסנין

ב. האוכל מאפים שמברכים עליהם בורא מיני מזונות כדין פת הבאה בכסנין⁸ אינו צריך ליטול את ידיו. אבל אם אכל מהם כשיעור קביעות סעודה⁹ חייב בנט"י¹⁰, שהרי מברך עליהם המוציא.

ושמן, וביין ושמן אין חשש שיגע בתרומה בשעת השתיה כיון שהדרך לשתותם ע"י כלי, ע"כ גזרו רק בפת.

ג. שעה"צ שם סק"ג.

ד. קנח ס"א, ומקורו מהרמב"ם (ברכות פ"ו ה"א) כמבואר בב"י.

ה. גדרה התבאר בסי' קסח ס"ז. ויש בזה שלוש שיטות, או שהיא פת ממולאת, או שהיא פת שנילושה בדבש או שמן או חלב או תבלין, או שהיא פת יבשה הנאכלת בכסיסה. ולהלכה מקילים כשלושת הדעות. וע"ע שם סי"ז ובביה"ל ד"ה פשטידא, שפשטידה שנעשית לאכילה בקביעות דינה כפת גמורה אף אם היא ממולאת בבשר או גבינה, וצריך ליטול ידיו ולברך המוציא גם אם אוכל ממנה מעט.

ו. בסי' קסח ס"ו ובמשנ"ב וביה"ל שם מבואר שהוא כשיעור שרגילים בני גילו לאכול בארוחתם הקבועה, כארוחת בוקר או ערב. ואם אוכל את המאפה עם מאכלים נוספים (כדרך שרגילים לאכול מאכלים נוספים עם הפת), מצטרפים כולם לשיעור. אבל לכתחילה כ' המשנ"ב שם סקכ"ד שטוב לחוש לשיטות ששיעור קביעות סעודה קטן יותר, ואכילת ג' או ד' ביצים כבר נחשבת קביעות סעודה. (ולשיעור זה לא מצטרפים מאכלים נוספים כדמוכח בשעה"צ שם סקי"ט, ורק אם אכל מהפה"כ עצמה שיעור ג' או ד' ביצים יש לחוש וליטול ידיים). אכן בלא"ה אין כדאי לאכול שיעור כזה אפילו אם יטול את ידיו, שהרי אם כן ברכתו המוציא, ולברך המוציא אינו יכול, שעיקר ההלכה כדעה שרק בשיעור סעודת בוקר וערב חשיב קביעות סעודה.

ז. בב"י הוכיח מהירושלמי שפת הבאה בכסנין אינה צריכה נטילת ידיים, ומכח זה רצה לומר דאף כשקבע עליה סעודה פטורה מנטילה, משום שלא מסתבר שעל אותו המאכל עצמו לפעמים יצטרך ליטול ולפעמים יהיה פטור מנטילה. אלא שהביא הב"י שמדברי הרשב"א משמע שאכן משתנה הדין לפי השיעור שאוכל מהפת הבאה בכסנין, וכשקובע עליה סעודה מתחייב בנט"י. ועי' בבאור הגר"א סק"ה שדייק כן גם מדברי הירושלמי עצמם. ודעת הלבוש

ומי שהיתה דעתו לאכול מעט פת הבאה בכסנין והתחיל לאכול בלי נטילת ידיים, ושינה דעתו ורוצה לאכול הרבה. אם יש במה שמתכוין לאכול מכאן ולהבא שיעור קביעות סעודה צריך נטילה וברכת המוציא.

אבל אם אין שיעור קביעות סעודה במה שעתיד לאכול מכאן ולהבא, אינו צריך ליטול. ומה שכבר אכל מתחילה אינו מצטרף להשלים שיעור קביעות סעודה ולחייבו בנטילת ידיים^ט. ודע, שאותם המאכלים שהולך לאכול ולא היתה כונתו עליהם מתחילה, לא נפטרו בברכת בורא מיני מזונות, וצריך לחזור ולברך עליהם במ"מ^ט.

שיעור הפת החייבת בנטילה

ג. האוכל פת בשיעור כביצה^ה חייב ליטול בברכה, אבל האוכל פת שאין בה

שמ"מ לא יברך ענט"י כשקובע סעודה על פהב"כ. אבל הט"ז והמג"א דחו דבריו ונקטו שיש לברך, וכן פסק במשנ"ב סק"ח.

ח. קנח סק"ח ושעה"צ סק"ח.

ט. עי' שעה"צ קסח סק"א שכ' דבכה"ג ודאי דינו כחשב מתחילה שלא לאכול יותר, כיון שאם היה מתכוין לאכול יותר היה צריך לברך המוציא מתחילה, וע"כ צריך לחזור ולברך במ"מ. ויל"ע אם כונת השעה"צ להוכיח מתוך מעשיו של האדם שלא היה בדעתו לאכול יותר, שאם היה רוצה לאכול יותר ודאי היה עושה כדן ומברך המוציא, או שדעת השעה"צ שבכה"ג שאסור לו ע"פ דין לאכול יותר בברכה זו, א"כ אף בסתמא פוטרת הברכה רק את מה שאכל בתחילה ולא יותר, והיא סברא מחודשת מאוד. ונפק"מ במי שלא ידע את הדין שעל שיעור קביעות סעודה צריך לברך המוציא, או שלא ידע להעריך את שיעור המאכלים שלפניו והיה סבור שיכול לאכול עוד הרבה עד שיגיע לשיעור קביעות סעודה, ועכשיו התברר לו הדין. שאם תלוי הדבר בדעתו אינו צריך לחזור ולברך במ"מ, שהרי דעתו היתה לאכול עוד. אך אם הוא דין שאין הברכה פוטרת בכה"ג צריך לחזור ולברך.

י. 57.6 סמ"ק לשיעור הגר"ח נאה, 100 סמ"ק לשיעור החזו"א. ועי' משנ"ב בס' תפז סק"א שכתב שבדבר שחייבו מדרבנן ניתן לסמוך על השיעור הקטן, ומשמע מדבריו שכך הוא הדין גם לגבי מצוות שצריך לברך עליהם (כגון מרור), וכ"כ בביה"ל בס' רעא סי"ג. (אלא שלכאורה יסוד ההכרעה לנקוט כמו השיעור הקטן בדברים שחייבו מדרבנן הוא משום שספק דרבנן לקולא, וא"כ יל"ע איך יהיה הדין לפי הכרעת המשנ"ב בנידון כזה שבו אם ננקוט כמו השיעור הקטן יהיה הדבר לחומרא. ובנטילת ידיים השיעור הקטן הוא לחומרא, שהרי הנידון הוא לחייב נטילה, ולפי השיעור הקטן מתחייב באכילת כמות קטנה). ובשבט הלוי (ח"ו סי' ס"ג) כתב שצריך ליטול בברכה על השיעור הקטן, והוסיף שאין כזה חשש ברכה לבטלה כיון שיש כמה צדדים לחייב בנטילה את האוכל שיעור כזה (כמבואר בהערה יא). וע"ע בהליכות שלמה פסח פ"ט ס"ח שהעיקר כמו השיעור הקטן, וכ"כ הגר"ש בקובץ

כביצה יטול בלי ברכה^א. והיינו כשאוכל כזית מהפת, אבל אם אוכל פחות מכזית נחלקו האחרונים^ב אם צריך ליטול את ידיו, ולכתחילה נכון להחמיר וליטול גם

תשובות ח"ב סי' ל שזהו השיעור המקובל וכך נהגו ונוהגים (אמנם שם הנידון הוא להחמיר כמו השיעור הקטן).

יא. כ"כ בשו"ע קנח ס"ב, ומקורו מדברי הרוקח שהובא בב"י שהסתפק אם נתקנה נט"י על פחות מכביצה, ופי' הב"י שהטעם לפטור בפחות מכביצה, הוא משום שפחות מכביצה אינה מקבלת טומאה (והקשה המג"א סק"ג שהתוי"ט רפ"ב דטהרות הוכיח שאף פחות מכביצה מק"ט, ותי' האחרונים שמ"מ מדאורייתא אינו מק"ט). ונחלקו האחרונים בביאור ספיקו של הרוקח. שבמשנה בסוכה כו: מובא שכשנתנו לרבי צדוק פחות מכביצה נטלו במפה ואכלו חוץ לסוכה ולא בירך אחריו. ופירשה הגמ' דדוקא בפחות מכביצה נהג רבי צדוק כך, אבל כביצה בעי נטילה וברכה. ובפשטות מבואר מדברי הגמ' שפחות מכביצה פטור מנטילה, אבל התוס' שם (כו: ד"ה נטלו) פי' שרבי צדוק היה חייב בנטילה כשאכל פחות מכביצה, אלא שיצא ידי חובתו בכריכת מפה. ולדברי התוס' מבואר מהסוגיא להיפך, שאף פחות מכביצה חייב בנטילה. ופי' המח"ש סק"ד והפמ"ג א"א סק"ג שספיקו של הרוקח אם לפרש את הסוגיא כרש"י או כתוס'.

אבל בביאור הגר"א סק"ז פירש את ספיקו של הרוקח באופן אחר, שהרוקח פשיטא ליה כפרש"י, שדעת רבי צדוק שרק אכילת כביצה חייבת בנט"י. אלא שהסתפק הרוקח בטעמו של רבי צדוק, דמחד י"ל שהצריך רבי צדוק כביצה לחייב בנט"י משום שסבר כרבי יהודה שרק אכילת כביצה חייבת בברהמ"ז. וא"כ לדידן דקיי"ל כר"מ שחייב ברהמ"ז בכזית, יהיה השיעור גם לנט"י בכזית. ומאידך י"ל שטעמו של רבי צדוק ששיעור החיוב לנט"י בכביצה, הוא משום שבפחות מכך אינו מקבל טומאה מדאורייתא, וא"כ אף לדידן יהיה השיעור בכביצה.

והכריע הגר"א, ששיעור החיוב לנט"י תלוי בשיעור החיוב לברהמ"ז, ונקט לדינא שהאוכל כזית צריך ליטול בברכה. ודעת המשנ"ב סק"ט כהשו"ע שעל פחות מכביצה יטול בלי ברכה, אבל בארחות רבינו ח"א עמ' עז מובא בשם החזו"א שנהג כהגר"א לברך ענט"י על אכילת כזית. וכ"כ באג"מ או"ח ח"ד סי' מא, שאף שטוב להמנע מלאכול כזית כדי לא להכנס למחלוקת, מ"מ האוכל כזית אחד יברך כשי' הגר"א. ויש מפוסקי זמנינו שנקטו בפשיטות כדעת המשנ"ב שהאוכל פחות מכביצה אינו מברך ענט"י.

יב. השו"ע קנח ס"ג כתב שהאוכל פחות מכזית אינו צריך נטילה, ומקורו מהב"י בשם הרוקח שהוכיח כן מדברי הגמ' בסוכה כז. וכן גרס הט"ז סק"ג. אלא שגירסא זו תמוהה, דיעו' בסוגיא ביומא עט. שמשמע שצריך לגרוס בדברי הגמרא בסוכה כביצה ולא כזית. ועוד קשה, שאם נגרוס בדברי הגמ' בסוכה 'כזית' יהיה מבואר בגמ' להדיא שאכילת כזית מחייבת נטילה, והשו"ע בס"ב הסתפק בזה כמש"נ בהערה יא.

כשאוכל פחות מכזית^{יג}.

אכילה איטית הנמשכת יותר מכדי אכילת פרס

ד. גם אם אוכל את הפת מעט מעט, ואינו אוכל את כל הכביצה תוך כדי אכילת פרס, יכול לברך על הנטילה אם אוכל כל כזית מהכביצה בכדי אכילת פרס. ויש אומרים שאם אוכל כזית אחד בכדי אכילת פרס יכול לברך על הנטילה גם אם אוכל את שאר הפת לאט, באופן שאינו מספיק לאכול כזית בכדי אכילת פרס^{יד}.

עוד ראיה הביא הרוקח לכך שאכילת פחות מכזית אינה צריכה נטילה, מהגמ' בפסחים קטו: נטל ידיו בטיבול ראשון צריך שיטול בטיבול שני. ומדברי הגמ' משמע שחיוב הנטילה השניה בליל הסדר משום טיבול המרור בחרוסת, אבל על אכילת המצה אין צריך ליטול. ודבר זה צריך ביאור, שהרי דבר פשוט הוא שהפת חייבת בנטילה, וצריך לומר שהטעם שאין אכילת המצה מחייבת נטילה הוא משום שאוכל ממנה רק כזית (שזהו השיעור שמחוייב לאכול מעיקר חיוב מצות מזה). ודברי הרוקח בראיתו זו תמוהים מאוד, כפי שתמה המג"א סק"ד, שהרי מראה זו יוצא שגם על כזית אין צריך ליטול. ועל כן כתב המג"א שצריך לגרוס בדברי הרוקח 'פחות מכביצה'. ודעתו שאין חילוק בין פחות מכזית ליותר מכזית, ואם פחות מכביצה צריך נטילה (וכש' התוס' בסוכה שהובאה בהערה יא) גם פחות מכזית צריך נטילה. אבל דעת הגר"א סק"ו שאף שבאמת צריך לגרוס בדברי הרוקח 'פחות מכביצה' משום קושית המג"א, מ"מ פחות מכזית פטור מנטילה. שכל הטעם לחייב נטילה באכילת פחות מכביצה הוא משום שיש לומר ששיעור החיוב לנטילת ידים אינו תלוי בשיעור הפת שראויה לקבל טומאה (דהיינו כביצה), אלא בשיעור המחייב ברכת המזון (שהוא בכזית), אבל פחות מכזית ודאי פטור.

יג. קנח סק"י.

יד. בכל הדינים התלויים באכילה מצינו שאכילה נחשבת רק אם אוכל כזית בתוך כדי אכילת פרס, ויש להסתפק איך הדין לענין נטילת ידים. ולדעת הפוסקים ששיעור נט"י בכזית כדין ברהמ"ז מסתבר שצריך לאכול את הכזית בכדא"פ כדין ברהמ"ז, אך לדעת השו"ע והמשנ"ב (שהובאה בהערה יא) שהשיעור לנט"י הוא כביצה יש לעיין אם צריך לאכול את כל הביצה תוך כדי אכילת פרס. והגר"ז בפסקי הסידור כ' שצריך שיאכל כל אחד מהכזיתים שיש בכביצה בכדי אכילת פרס. וביאור סברתו נראה, שלא נתקנה נט"י לנגיעה בחולין שיכולים לקבל טומאה, ורק באכילה חייבו חכמים נטילה. וא"כ סובר הגר"ז שכדי להתחייב בנט"י צריך שיעשה מעשה הנחשב אכילת כביצה, והיינו שתיאכל הכביצה כולה בצורה שנחשבת אכילה. וכיון דקי"ל שפחות מכזית בכדא"פ לא חשיבא אכילה, צריך שיאכל כל חלק מהכביצה באופן של כזית בכדא"פ. (ויל"ע בזה מדין דבר שטיבולו במשקה, שלדעת רוב הפוסקים חיובו משום המשקה ומתחייב בכל שהוא, כמבואר בעיונים סי' ב, אף שאין על מעשה כזה שם אכילה של כזית בכדא"פ). ובנשמת אברהם מהדור"ב ח"א סי' קנח סק"א כתב שכן הורה לו הגרש"ז.

נטילת ידיים על פירורים

ה. אין חילוק אם אוכל חתיכת פת גדולה או שאוכל פת מפוררת לפירורים, אם בצירוף כל הפירורים יחד יש בהם כביצה חייב ליטול עליהם בברכה^ט, ואם אין בהם כביצה נוטל בלי ברכה, וכמו שהתבאר לעיל בסעיף ג.

פת הנאכלת כטפילה למאכל אחר

ו. האוכל פת כטפילה למאכל אחר ואינו מברך עליה, כגון האוכל פת על מנת להעביר מפיו טעם חרף, יטול את ידיו בלי ברכה^ט. ואם אוכל מהפת פחות מכזית, אינו צריך ליטול^י.

מאידך, בשבט הלוי ח"ו סי' ס"ג כתב שדי אם יאכל כזית אחד בכדא"פ. וטעמו נראה שע"י אכילת כזית אחד בכדא"פ חשיבא אכילה, ואי"צ שתיאכל כל הכביצה באופן כזה. ויש שפי' שצריך שיאכל את כל הכביצה בכדא"פ, והשבט הלוי שם בסוף דבריו חשש לסברא זו, ומ"מ כתב שניתן לסמוך בזה על שיעור כדא"פ הארוך (9 דקות). ולכאורה יש לצרף לדעתו בתחילת דבריו את דעת הפוסקים כהגר"א (עי' לעיל הערה יא) שעל אכילת כזית מברך ענט"י.

טז. קנח סק"י. ובשעה"צ סק"י ציין לדברי הגר"ז שכ"כ להדיא, וכתב עוד שכן משמע בבהגר"א סק"ז. עיי"ש בדברי הגר"א שהקשה על הסוברים ששיעור חיוב נט"י בכביצה וטעמם ששיעור חיוב הנטילה תלוי בשיעור לקבלת טומאה, שלפי דעתם צריך להיות הדין שפת מפוררת פטורה מנטילה, שהרי פירורים אינם מצטרפים לקבל טומאה. ואם כן מבואר מדברי הגר"א שהאמת היא שפת מפוררת חייבת בנטילה. ועי' גר"ז ס"ב שתיירץ את קושית הגר"א, דכיון שמ"מ יש בבטנו שיעור הראוי לקבל טומאה חייב בנטילה. וע"ע שם בגר"ז שכתב עוד שהמחזיק בידיו חתיכה גדולה שיש בה כביצה ואוכל ממנה פחות מכביצה פטור מנטילה, הואיל ולא אכל שיעור הראוי לקבל טומאה. ולכאורה נראה שלהבנת הגר"א בקושייתו במקרה כזה חייב בנטילה, שהרי אוכל מחתיכה שיש בה שיעור הראוי לקבל טומאה.

טז. קנח סק"י. הרמ"א בתשו' סי' א כתב שבכח"ג אין צריך נטילה. וביאר הא"ר סק"ד דכיון שכתבו הרמב"ם והשו"ע שחיוב נט"י הוא רק על פת שמברכים עליה המוציא, א"כ באופן שאין מברכים עליה המוציא פטורה מנטילה. אבל המטה משה סי' שסד כתב בשם רבו המהרש"ל שצריך נטילה, כיון שהפת ראויה לקבל טומאה. וכ"כ בשכנה"ג בהגהות הטור כאן.

יז. קנח סק"י. ובשעה"צ סק"א כתב שאין להקל ביותר מכזית, משום שיש לחוש לדעת הגר"א שמחייב נטילה באכילת כזית. אלא שהדבר צריך ביאור, שהרי הטעם לחייב נטילה על פת הנאכלת כטפילה הוא כמש"כ במטה משה סי' שסד משום שפת זו ראויה לקבל טומאה, ולפי טעם זה אין מקום לחלק בין יותר מכזית לפחות מכזית. ואילו סברת הגר"א ששיעור החיוב לנטילה הוא בכזית משום שלדעתו שיעור החיוב לנט"י הוא כשיעור החיוב לברהמ"ז. ולפי סברא זו יש לפטור פת הנאכלת כטפילה מנטילה גם אם אוכל ממנה יותר מכזית, שהרי פת

סעודת פת

ז. מי שנטמא ידיו באמצע סעודת פת (ראה להלן בפרק ב סעיפים ב-טז מהם הדברים המטמאים את הידים) חייב לחזור וליטול את ידיו אפילו אם אינו מתכוין לאכול עוד פת בסעודה, ובדעתו רק להמשיך לשתות^י. אבל לא יברך על נטילה זו^ט.

דבר שטיבולו במשקה

אמר רבי אלעזר אמר רבי אושעיא כל שטיבולו במשקה צריך נטילת ידים (פסחים קטו.). ונחלקו הראשונים בטעם הדבר. רש"י והרשב"ם (שם) ותר"י (ברכות מא.) פירשו שמכיון שדינם של משקין שהם נטמאים בקלות, ומקבלים טומאה מסתם ידים, חייבו חכמים את המטבל במשקין ליטול את ידיו^י. ואף שהשותה משקין לא חייב ליטול, היינו משום שהדרך לשתות ע"י כוס באופן שאיננו נוגע במשקין ואין חשש שיטמא אותם. אבל כשאוכל דבר שטיבולו במשקה, שתופס את המאכל בידו ויש חשש שיגע במשקין שעליו, חייבוהו חכמים בנטילה. תקנה זו נאמרה

הנאכלת כטפילה אינה חייבת בברהמ"ז (וכמש"כ הא"ר סק"ד שהובא בהערה טז). וא"כ אין מקום לחוש לדעת הגר"א ולחייב נטילה על כזית בפת הנאכלת כטפילה. ובשלמא אם היה מיקל המשנ"ב בפחות מכביצה (כדעת החיי אדם שהובא בשעה"צ סקי"א), ניתן היה לומר שבזה מודה המטה משה, שהרי פחות מכביצה אינו מקבל טומאה. אבל אם החמיר המשנ"ב בפחות מכביצה (ולא סמך על דעת הגר"א לפטור מנטילה כל פת הנאכלת כטפילה), על מה סמך להקל בפחות מכזית. ואולי סובר המשנ"ב שלדעת הגר"א כל פת שמצד עצמה ראויה להתחייב בברהמ"ז חייבת בנטילה, ואפילו אם אוכל אותה באופן שאינו מתחייב בברהמ"ז כגון שעשאה טפילה. וצ"ע בזה.

יח. קע ס"א, ומקורו מהסוגיא ביומא ל. ובפרש"י שם, משום שחיישינן שמא יאכל. ולא התפרש אם נאמרה גזירה זו גם באופן שאיננו שותה, רק אוכל מאכלים שאינם חייבים בנטילת ידים. כמו כן יל"ע איך הדין באופן שהרגילות היא שאין אוכלים עוד פת (כפי שמצוי בסעודות שבת שהפת נאכלת רק בתחילת הסעודה), או באופן שאין לו עוד פת, אם גם בכה"ג חייב ליטול משום גזירה שמא יאכל.

והנה במקור הדין, בגמ' יומא ל., מבואר שצריך ליטול בפני שאר המסובים מפני החשד, שלא יחשדוהו שלא נטל. אבל הכף החיים סק"ט כתב שלפי מה שאמרו שם בגמ' שמי שדעתו קצרה אינו צריך ליטול בפני המסובים משום שלא יחשדו אותו שלא נטל, יש להקל בזמננו שכן דרך בני אדם להקפיד על מיאוס כזה.

יט. מג"א קנח סק"ג.

כ. ומשמעות לשון הראשונים שהגזירה היא משום המשקין עצמם. אבל המשנ"ב קנח סקי"א פי' שהגזירה היא משום המאכל שמטבל במשקה, ועי' מש"נ בזה בעיונים סי' ב.

רק כשמטביל את מאכלו באחד מז' משקין המקבלים טומאה, (שהרי רק בהם שייך הטעם שהתפרש).

אבל התוס' (בפסחים שם ד"ה כל) פי' את טעמו של חיוב הנטילה לאכילת דבר שטיבולו במשקה באופן אחר, ולפירושם חיוב הנטילה לאכילת דבר שטיבולו במשקה אינו שייך לחיוב הנטילת לאכילת פת וטעמו הוא משום שהאוכל אוכל טמא נעשה גופו טמא (טהרות פ"ב מ"ב), וכיון שאסור לאדם לטמא את גופו חייבו חכמים ליטול כדי שלא יטמאו המשקין ויטמאו את גופו. ומשכך, דעת התוס' שתקנה זו אינה נוהגת בזמן הזה, שהרי כולנו טמאי מתים ואיננו נזהרים מלטמא את גופנו.

פי' שלישי מצינו בראשונים בטעם נטילה זו, והיא דעת רבינו ירוחם (נט"ז סוף ח"ו, הובא בב"י קנח)^{כא} שפי' שטעם הנטילה על דבר שטיבולו במשקה הוא משום נקיות בעלמא. וכתב שכיון שאינה מתקנת נטילת ידים על הפת, אין לברך עליה. מכיון שנטילה זו שנויה במחלוקת הראשונים פסק השו"ע ליטול בלי ברכה. ויש מהאחרונים^{כב} שכתבו שמנהג העולם לא ליטול על דבר שטיבולו במשקה. אבל המשנ"ב כתב שכיון שדעת הרבה אחרונים להחמיר אין להקל בזה, וצריך ליטול ידים לאכילת דבר שטיבולו במשקה^{כג}.

נטילה לאכילת פירות

ח. הנוטל ידיו לאכילת פירות הרי זה מגסי הרוח^{כד}, שמראה עצמו שמדקדק

כא. ובפמ"ג קנח משב"ז סק"ד שהעיר לדעת רבינו ירוחם שייכת הגזירה גם במי פירות ושאר משקין, ועל כרחך דלא חיישינן לדעתו, ודלא כדמשמע מהט"ז סק"ו. וע"ע שם בפמ"ג שכתב שרבינו ירוחם חולק על התוס' בחולין קו. (שהובאו לעיל בהערה א), שהרי לשיטת התוס' זהו אחד הטעמים גם לחיוב הנטילה על פת, ועל חיוב זה גופא נתקנה הברכה, ורבינו ירוחם כתב שעל נטילה משום נקיות אין מברכים.

כב. מג"א קנח סק"ח בשם הלחם חמודות חולין פ"ח סי' מא, ובגר"ז ס"ג כתב ז"ל במדינות אלו לא נהגו רוב המון עם ליטול ידיהם לכל דבר שטיבולו במשקה, וכן העיד הערוה"ש קנח ס"ה שרוב העולם אין נזהרין בזה כלל.

כג. ובאשרי האיש פל"א סי"ד הביא בשם הגריש"א שזהו מנהג טוב אך אינו חובה. וכן כתב בקובץ מבית לוי חי"ז עמ' יז ס"ג בשם הגר"ש וואזנר, שמנהג העולם שלא ליטול והמחמיר תבוא עליו ברכה. ובהליכות שלמה מועדים ח"ב פ"ט דבר הלכה סקנ"ג הובא שהורה הגרש"ז שכיון שהעולם הקלו בזה אין מדקדקים על חציצה בנטילה זו. וראה עוד בהערה 184 בהליכות שלמה שם.

כד. קנח ס"ה מהגמ' חולין קו. וראה בקובץ אליבא דהלכתא שבהוצאת אהבת שלום גליון כה עמוד ד שהאריך לדון בענין פירות שביעית, והביא שנחלקו הפוסקים אם יש חיוב נטילה לאכילת פירות שביעית.

במצוות במה שאינו צריך. ומותר לשטוף את ידיו כדי לנקותם לכבוד הברכה^{כה} אפילו אם לא ידוע לו שהם מלוכלכות^{כז}.

דבר שטיבולו במשקה

ט. האוכל מאכל ומטבולו באחד מז' משקין חייב ליטול את ידיו, משום שחששו חכמים שיגעו ידיו הטמאות במשקה ויטמאו אותו. ואפילו אם טובל רק מעט מהמאכל במשקה, ואין ידיו נוגעות בחלקו הרטוב של המאכל, חייב ליטול את ידיו^{כח}. ודיני נטילה זו הינם ככל דיני הנטילה לאכילת פת^{כח}. ויש חולקים, וסוברים שבזמננו אין חיוב ליטול על דבר שטיבולו במשקה, ולכן אין לברך על נטילה זו. וראה עוד מה שהובא לעיל בהערה כג.

שיעור המאכל החייב בנטילה

י. האוכל פחות מכזית ומטבולו במשקה, ספק אם חייב בנטילה^{כט}.

כה. רמ"א קנח ס"ה ומקורו בהגהת סמ"ק שהובאה בב"י, וכ"כ התוס' חגיגה יח: ד"ה הא. אלא שהם כתבו שאם נוטל משום נקיות מותר, והמשמעות הפשוטה שכונתם לנקיות באכילה. והוא צ"ב, שהרי דעת התוס' חולין קו. שאחד הטעמים לעיקר תקנת נט"י הוא משום נקיות (כמש"נ לעיל בהערה א), ואם כן נמצא שהנוטל ידיו לשם נקיות עושה את מה שתקנו חכמים בתקנת נטילת ידים, ומה בינו לבין הנוטל לשם חיוב. ואף שאיננו חושב שיש חיוב בדבר, סוף סוף הרי הוא מראה את עצמו שמדקדק במה שלא הצריכו חכמים. ואולי התוס' בחגיגה חולקים, וסוברים כרש"י והרשב"א שכל תקנת נט"י הינה משום סרך תרומה. אמנם מדברי המשנ"ב סק"ג נראה שכונת התוס' והסמ"ק היא לנקיות לכבוד הברכה, ולפ"ז יתיישבו הדברים.

כו. קנח סקכ"ג.

כז. קנח ס"ה, ומקורו מדברי הגמ' בפסחים קטו:, שאף שאין צריך לשקע את המרור כולו בחרוסת, וטובל בה רק את מקצתו, מ"מ חייב ליטול מחשש שמא יגעו ידיו במשקה.

כח. קנח סק"כ בשם הפמ"ג א"א סק"ח, ועיי"ש בשעה"צ סקכ"ב שהפמ"ג נוטה להקל בדבר שטיבולו במשקה לסמוך על דעת הרמב"ם שאם כורך ידיו במפה או לובש כפפות אי"צ ליטול, ודלא כמפורש בשו"ע קסג ס"א שגם לדבר שטיבולו במשקה הותרה כריכת מפה רק כשאין מים מצויים.

כט. המשנ"ב קנח סק"כ כתב שאין להחמיר בזה כלל. אמנם עי' מש"נ בעיונים סי' ב שהמשנ"ב חזר בו במהדורה השניה מכח דברי הטור בסי' תעג ס"ו, ובמהדורה השלישית ציין כאן בסי' קנח לעיין בבב"ה ל בסי' תעג ס"ו ד"ה פחות, שם הניח גידון זה בצ"ע. ודעת החזו"א סי' כה סט"ו כהגר"א שצריך ליטול על אכילת דבר שטיבולו במשקה גם אם אוכל פחות מכזית.

רחיצת פירות וירקות

יא. האוכל מאכל שהרטיבו אותו למטרה אחרת, ולא מתוך כונה לטבולו במשקה, חייב ליטול את ידיו^ל. ולכן, אם אוכל מאכל שנשטף במים כדי לנקותו ונשארו עליו ממי השטיפה חייב בנטילה. אבל מאכל שאין רגילים לרוחצו (כגון פירות בעלי קליפה כתפוז וכדומה, שהדרך לקלפם ולאוכלם בלי רחיצה), גם אם קרה שהתלכלך והוצרך לרוחצו, אינו חייב בנטילה^{לא}.

מאכל שנרטב בלי כונה

יב. מאכל שנרטב בלי כונה, כגון שהונח על שיש רטוב או שניתזו עליו מים, לכאורה אינו חייב בנטילה^{לב}.

אכילה בידים רטובות

יג. האוכל מאכל יבש בידים רטובות, כך שהמאכל נרטב מהרטיבות שעל ידיו, לכאורה נראה שאינו צריך ליטול את ידיו^{לג}.

ל. ד"מ קנח ומשנ"ב סקי"ב.

לא. כמבואר להלן בסעיף טו.

לב. הדרכי משה קנח כתב בשם הכל בו שאם נפלו הפירות למים ואוכלן עם המים שעליהם צריך נטילת ידים. אבל בשו"ע ונו"כ לא הובא דין זה, וגם המשנ"ב לא הזכירו. ובסקי"ב הביא המשנ"ב בשם אחרונים שרחיצת פירות נחשבת טיבולו במשקה, ולא הזכיר את דברי הד"מ שיש בהם חידוש גדול יותר, שאפילו נרטבו הפירות בלי כונה נחשב הדבר לטיבולו במשקה. ומשמע שאם נרטבו בלי כונה אינם חייבים בנטילה. וראה עוד מה שהובא בהערה סד בשם הגר"ח ק. ובשו"ת אבן ישראל דן לדבי קרח הנוצר בהקפאת מאכלים ואח"כ נמס למים, אם נחשבים מאכלים אלו כמאכלים בטיבול במשקה. וכתב כמה טעמים שאין להחשיב מים אלו למשקה, אבל לא העלה צד לפטור מנטילה מחמת שבאו מים אלו אל המאכל בלי כונה. וצ"ע לדינא.

שו"מ בפסקי תשובות סי' קנח ס"ח שהביא בשם שערי עדן שכתב בשם אגורה באהלך שאם ניחא ליה במים חייב ליטול ואם לא ניחא ליה פטור מנטילה. ויעזי' בשערי עדן (כלל מ ס"ק קיד) שהעתיק את טעם הדבר, שכשלא ניחא ליה בנפילת הפירות אין זה בכי יותר. והדברים צ"ע, שהרי אין אנו דנים להכשיר את הפירות או את המים, והמדובר הוא גם במים שנתלשו לרצון, אלא שהפירות נפלו אליהם שלא בכונה. עוד יש לדון, שלכאורה נראה שאם ניחא ליה בשעת האכילה שיהיו מים על הפרי, נחשב הדבר לטיבולו במשקה גם אם בשעת הנפילה לא היה ניחא ליה שנפלו למים. שהרי סו"ס אוכל עכשיו את הפירות בכונה ורצון שיהיו מטובלים במשקה.

לג. שהרי המאכל נרטב בלי כונה, ודינו כמבואר לעיל בסעיף יב.

מאכל שהתייבש

יד. מאכל שטבלו אותו במשקה וחזר והתייבש, אם בשעת האכילה אין עליו רטיבות אין צריך ליטול ידים לאכילתו^{לז}. ומותר לכתחילה לייבש את המאכל כדי לפטור אותו מנטילה^{לח}.

מאכל שאין רגילים לטבלו

טו. האוכל מאכל שאין רגילים לטבלו במשקה, אינו צריך נטילה אף אם אוכל אותו בטיבול^{לז}.

אכילה על ידי כף או מזלג

טז. מאכל שטיבולו במשקה שרגילים להחזיקו ביד בשעת האכילה חייב בנטילה, ואכילתו על ידי כף או מזלג אינה פוטרת מנטילה^{לז}. אבל מאכל שרגילים לאוכלו על ידי כלי, כגון כף או מזלג, אינו צריך נטילת ידים^{לח}. ולכן, תבשילים שיש בהם לחלוחית ממי הבישול^{לט}, או מרקי ירקות וכדומה, אינם חייבים בנטילת ידים.

לד. קנח ס"ד. ובב"י כתב שהחויב בעוד שהמשקה טופח עליו, ומשמע שאף שאינו טופח ע"מ להטפח חייב ליטול, וכן לשונו בשו"ע ס"ה. אכן יעוי' גר"ז ס"ו שכתב בתוך דבריו שהחויב ליטול הוא רק כשהמשקה טופח ע"מ להטפח, וכ"כ האשל אברהם והכה"ח סקט"ז.

לה. שבט הלוי ח"י סט"ו ס"ג.

לו. קנח סקי"ב, ומקורו במג"א בשם הרדב"ז, ופי' הפמ"ג והלבו"ש שהוא משום דמילתא דלא שכיח לא גזרו ביה רבנן.

לז. קנח סקכ"ו.

לח. קנח סקכ"ו, ומקורו מהט"ז סק"ט שדימה נידון זה למשקין שפטורים מנטילה משום שאין רגילים לגעת בהם.

לט. דעת המהרש"ל חולין פ"ח סי"ח שמשקה הניתן בתבשיל נחשב כתבשיל ודינו כאוכל ולא כמשקה, והט"ז קנח סק"ט דחה את דבריו, משום שמהרשב"א בתורת הבית ב"ו ש"א מוכח שגם מי בישול בשר ודגים נחשבים משקה. אבל המג"א סק"י הביא שגם דעת רש"י בברכות נב. כמהרש"ל, שכתב שהתירו לאכול בכלי שאחוריו טמאים ולא חששו שיטמא את ידיו ע"י לחלוחית מהתבשיל משום שדין לחלוחית זו כאוכל. ועל כן חילק המג"א בין מעט לחלוחית שדינה כאוכל, ובזה עסק רש"י, לבין רוטב מרובה שדינו כמשקה כדברי הרשב"א. והקשה הגר"א שלפי חילוק המג"א לדברי רש"י היו צריכים לאסור אכילה בכלי שאחוריו טמאים מחשש תבשיל שיש בו רוטב מרובה שדינו כמשקה. ומ"מ להלכה נקט הגר"א כדעת הט"ז שמי הבישול דינם כמשקה, משום שכך מבואר במשנה טהרות פ"ג מ"א ובירושלמי שהביא הר"ש במקואות פ"ז מ"ב. ועי' שעה"צ סקכ"ז שכתב שמהמג"א משמע כהט"ז, והיינו

המשקים המחייבים בנטילה

יז. חיוב הנטילה הוא רק אם מטבל מאכלו באחד מז' משקין המקבלים טומאה, ואילו הם: יין^מ, דבש, שמן (היינו שמן זית^{מא}), חלב, טל, דם^{מב}, מים. וסימנם י"ד שח"ט ד"ם^{מג}.

אבל שאר הנוזלים, כגון מיצי פירות^{מד} (ובכללם דבש תמרים-סילאן^{מה}), שמנים שאינם שמן זית^{מא}, שומן^{מו}, ביצה חיה^{מו}, מוהל הזב מהצלימ^{מז}, סוכר נמס וכדומה^{מח}, אינם נחשבים משקה והמטבל את מאכלו בהם אינו צריך נטילה.

משקה קרוש

יח. משקה קרוש אינו נחשב משקה, והמטבל בו אינו חייב בנטילה^{מח}. ואם חזר ונימוח ונעשה נוזלי, יין מים וחלב חוזרים להיחשב משקה, ואילו דבש שמן ודם אינם נחשבים משקה גם אחרי שחזרו ונימוחו^{מט}.

שמה שהביא המג"א את דברי הרשב"א הוא כדי לדחות את דברי המהרש"ל, ואין בכונת המג"א ליישב את דעת המהרש"ל עם דברי הרשב"א. ובכלל זה חומץ יין, כמבואר בשו"ע תעג ס"ו.

מא. קנח סקט"ו.

מב. המג"א סק"ח הקשה באיזה דם תקנו נטילה, דם בהמה אסור באכילה, ודם דגים וחגבים המותר באכילה אינו מז' משקין. ותירץ דמייירי שאוכלו לרפואה מפני פקו"נ, הביאו המשנ"ב סקי"ז. וע"ע פמ"ג שתי' באופן אחר.

מג. קנח ס"ד.

מד. קנח סקי"ג.

מה. קנח סקי"ד.

מו. קנח סקט"ז.

מז. קנח ס"ה. ודעת הגר"א שאם הודח הבשר במים לפני צלייתו, אף שהמים ודאי מתייבשים במהלך הצליה וכמש"כ הט"ז סק"ט והמג"א סק"י, מ"מ באופן זה נחשב המוהל עצמו כמשקה. והביא ראיה לזה מהמבואר במכשירין פ"ב מ"א שזיעה שהזיע אדם ע"י שרחץ במים נחשבת משקה כמים.

מח. קנח סקי"ד. ובשיעור הקרישה המוציאה את הנוזל מתורת משקה, כתב הגר"ז ס"ח ז"ל שהמרקחת עבה קצת שאין דרך בני אדם לגמעה ולבלוע בבת אחת בלי היפוך בלשון כלל שזו דרך שתיה היא, אלא דרכה להפכה מעט בלשון עד שתגיע לבית הבליעה שזו היא דרך אכילה עכ"ל. ויל"ע אם הוא חולק על מש"כ הפוסקים בענין יוגורט, שהוא נחשב כמשקה, כמבואר בסעיף כד.

מט. קנח סקי"ד. ודעת החזו"א טבו"י סי' ד סי"ח שגם דבש שחזר ונימוח דינו כמשקה.

גלדי קרח

יט. מאכל שיש על גביו גלדי קרח, כפי שמצוי במאכלים שהוצאו מהקפאה, אין בו משום טיבולו במשקה, ואינו צריך נטילת ידים¹.

פירות מבושלים

כ. נחלקו האחרונים אם מים שבישלו בהם פירות וירקות נחשבים משקה להצריך מאכל המטביל בהם נטילת ידים. ועל כן נכון לחוש ולאכול פירות וירקות מבושלים, כגון אפרסק משימורים וכדומה, על ידי כף או מזלג².

נ. שעה"צ קנח סקט"ז ע"פ התוספתא טהרות פ"ב ה"ג.
נא. קנח סק"ו. הסברא לפטור מקורה במהרש"ל ביש"ש חולין פ"ח סוף סי' יח שכתב שהצריכו נטילה רק לדבר שטיבולו במשקה, אבל בבישול נאכל המאכל בלחלוחית של עצמו ואינו צריך נטילה, והוכיח כן מדברי הרשב"א. ומשמע שסברתו היא משום שעל ידי הבישול נעשו המאכל והמשקה דבר אחד ואין כאן טיבול. ולפ"ז אם יטבל מאכל אחר במי הבישול יצטרך נטילה. אבל המג"א סק"י הבין את סברת המהרש"ל באופן אחר, שעל ידי הבישול השתנו המים ונעשו אוכל, והביא שכ"כ רש"י בברכות נב. ד"ה אין ובשו"ת מהרי"ט ח"א סי' עו בשם רבו. ובמאמר מרדכי סק"ג הפליג עוד בסברא זו, וכתב שאפילו בקפה (שהתבשלו המים ללא מאכל) מאבדים המים תורת משקה על ידי הבישול.
אבל הט"ז והמג"א חולקים וסוברים שגם מי בישול נחשבים משקה, והמטביל בהם חייב בנטילה. ודחו את דברי המהרש"ל בדעת הרשב"א. וכן הוכיח המג"א מהמשנה בטהרות פ"ג מ"א שמי הבישול יש להם תורת משקין. וע"ע בביהגר"א סק"ז שהוכיח כן מהירושלמי שהביא הר"ש במקואות פ"ז מ"ב, ומדברי השו"ע ס"ה שכתב שתבשיל מחיטים והם נגובין דינו כפירות, אבל אם הם רטובים ממי הבישול דינם כדבר שטיבולו במשקה, וכן כתב להדיא בב"י. ובדרישה סק"א כתב סברא נוספת לדעת המקילים, שמכיון שעל ידי הבישול משתנה ברכת המים, ומברכים עליהם בורא פרי העץ (כמבואר בס"י רה ס"ב), אין למי הבישול דין משקה. ולפי סברא זו י"ל, שבאופן שאין צריך למי הבישול או שאינו מתכוין לאכול את הפירות (כגון בבישול שזיפים לצורך שתיית המים לסובלים מעצירות), שלא משתנה ברכת המים, (כמבואר במשנ"ב סי' רה סק"ח), יש למי הבישול דין משקה. וע"ע בדרישה שם שכתב סברא זו גם לגבי מרקחת בדבש, וכתב שמכיון שהדבש טפל למרקחת ומברכים עליו בפה"א, אין דינו כמשקה. ודבר זה צ"ע, דבכל דבר שטיבולו במשקה נעשה המשקה טפל לאוכל המטביל בו, ולפי סברא זו בטל דין דבר שטיבולו במשקה. ולו"ד הדרישה נראה שיש לחלק, שאינו דומה מי בישול פירות, שנשתנה דין המים עצמם לברכת בפה"ע, למשקה שנאכל באופן שהוא טפל לפירות, שלא השתנתה ברכתו כשנאכל בפני עצמו.

ארבעים

כא. החופן בידו ואוכל גרעיני חומוס שלמים המבושלים במים, אם יש עליהם עדיין לחלוחית ממי הבישול נראה שצריך ליטול את ידי^ג.

שימורים

כב. האוכל ירקות כבושים כגון מלפפון חמוץ או פלפל חריף וכדומה, נכון שיחמיר ליטול את ידי^ג. אמנם אם הוא מאכל שרגילים לאוכלו על ידי כף, כגון שהוא עשוי מחתיכות קטנות כשעועית או אפונה וכדומה, אין צריך נטילה, וכמו שהתבאר לעיל בסעיף טז.

טיבול במלח

כג. מלח ים (המיוצר על ידי ייבוש מי ים) דינו כמים, והמטבל בו כשהוא נוזלי חייב בנטילה. אבל מלח שמקורו מחציבה, אפשר להקל שאין דינו כמים ואינו מחייב בנטילה^ד.

טיבול במוצרי חלב

כד. יוגורט^ה, לבן נוזלי^ו או חמאה מומסת^ז דינם כחלב, והמטבל בהם חייב

נב. עי' בהערה נא שהמשנ"ב קנח סק"ו כתב שנכון להחמיר במי הבישול לאכול ע"י כף, וא"כ בכה"ג שאוכל בידו לכאורה צריך נטילה. ועיי"ש עוד, שלטעם הדרישה נאמרה סברא זו רק באופן שמבשל את הפירות כדי לאוכלם וגם לשתות את מי הבישול, אבל באופן שאינו זקוק למים (כגון מי בישול ארבעס), שלא משתנה ברכת המים, האוכל מהפירות כשהם רטובים ממי הבישול צריך ליטול ידיו. והמשנ"ב שם, כשהביא את דעת המקילים במי הבישול, ציין בשעה"צ סקל"א לחיי אדם (כלל לו ס"ז) שהביא רק את טעם הדרישה, וא"כ נראה שעיקר דעתו של המשנ"ב כטעם זה.

נג. קנח סקכ"ו, שמי כבישה חמורים ממי בישול, וגם לדעת הסוברים שמי בישול הפכו לאוכל ואינם משקה, ניתן לדון אם מי הכבישה נחשבים אוכל או משקה. אבל בא"ר סק"ה הביא את דברי העולת תמיד סק"ד שכבישה כבישול לענין זה, ולכן כתב המשנ"ב דין זה בלשון נכון להחמיר.

נד. קנח סקי"ח, ובמלח מחציבה כתב בשעה"צ סקכ"א להקל.

נה. כה"ט קנח סק"ט.

נו. האול"צ ח"ב פי"א ס"ה כתב שדינו שוה ליוגורט שנת' בהערה נה. ובחוט שני הל' יוה"כ סקל"א (עמ' רמ) כתב לענין לבן ששיעורו כמשקה לענין יוה"כ מפני שהוא משקה.

נז. קנח סקט"ז.

ליטול ידיו. אבל גבינה^נ דינה כאוכל ולא כמשקה, והמטבל בה אינו צריך ליטול.

מאכל המטוגן בחמאה

כה. המטגן לביבות בחמאה ויש עליהן רטיבות מהחמאה המומסת, אם המיס את החמאה במחבת לפני שהכניס לתוכה את המאכל צריך ליטול את ידיו. אבל המורח חמאה על גבי מאכל רותח והיא נמסה על גביו אינו צריך ליטול ידיו^{נט}.

מאכלים מטוגנים בדבש

כו. פיצוחים מטוגנים בדבש, וכן מאכלים הנקראים 'בקלאווה' או 'שבאקיה' העשויים מבצק מטוגן בדבש והדבש טופח על גביהם, יש לעיין אם צריכים נטילת ידים^ס. וכבר התבאר לעיל בסעיף ב שאם אוכל שיעור קביעות סעודה ממאכל שהינו פת הבאה בכיסנין, חייב בנטילה גם כשאין משקה טופח עליו.

נטילת ביסקויטים בקפה

כז. האוכל ביסקויטים או עוגיות, וטובל אותם בקפה או בתה, חייב בנטילה^{סא}.

נח. כ"כ באול"צ ובחוט שני (לענין יו"כ) שהובאו בהערה נו. וכבר מצינו כן בקדמונים, שכן נקט בפשיטות הרדב"ז בתשו' אלף קנד ח"ד סי' פג וכ"כ היעב"ץ בלחם שמים מכשירין פ"ו מ"ה. קנח סקט"ז. ובטעם הדבר כתב המשנ"ב בשם החיי אדם כלל לו ס"ו שכשהחמאה נמסה רק כשכבר ניתנה למאכל דינה כאוכל, משום דקיי"ל (לקמן סי' שכ ס"ד) משקה הבא לאוכל כאוכל דמי.

ס. המג"א קנח סק"ז כתב בשם ברכת הזבח שמרקחת דבש אינה צריכה נטילה. והטעם, דמכיון שעשה מהדבש מרקחת, והוא עומד לאכילה, דינו כאוכל ולא כמשקה. והט"ז סק"ז חולק ומפרש דכל שרדיית הדבש היתה לשם משקה שוב אי אפשר לעשותו אוכל. והנשמת אדם כלל לו סק"ב האריך להוכיח שהכל תלוי בכונת מתיך הדבש, ואם מתיכו ע"מ למכור תלוי בכונת הקונה. וכתב למעשה, שבעלי בתים הקונים בכלים קטנים כונתם למרקחת, ונחשב הדבש אוכל, ואילו הדבש הנמכר בחביות גדולות ייעודו ליצור משקה 'מעד', ודינו כמשקה. והמשנ"ב סק"ד קיבל את הכרעת החיי אדם. ומעתה יש לעיין מה דין הדבש בזמננו, כשלכאורה המציאות היא שהדבש נקנה לשתי המטרות, הן לבישול ואפיה והן לשתיה בתה. ואולי דינו כסתם דבש הזב מהכוורת שהביאו הפוסקים מהתוספתא טהרות פ"ב מ"ב שדינו כמשקה. ומדברי החזו"א טבול יום סי' ד סי"ח נראה שדעתו לפסוק כהט"ז שדבש לעולם דינו כמשקה.

סא. קנח סקכ"ו.

שוק וכנפיים

כח. עוף צלוי, שהרטיבות שעליו היא מהמוהל שיוצא ממנו, אינו חייב בנטילה שהרי רוטב זה איננו מז' המשקין המחייבים נטילה. אמנם אם הודח העוף במים לפני הצליה יש אומרים שדין המוהל שיוצא ממנו כמים, והוא מחייב נטילת ידיים^{סב}.

ולפי דעה זו, חלקי עוף שרגילים להחזיק אותם ביד ולאוכלם כך, חייבים בנטילה אם יש ברוטב שעליהם טופח על מנת להטפח.

מטבלי ירקות

כט. האוכל ירקות ומטבלם ברטבים, אם הרוטב מבוסס על רוב מים חייב בנטילה, ואם המים הם מיעוט ברוטב אין צריך ליטול^{סג}.

גביע גלידה

ל. לענין אכילת גלידה בגביע, וכן באופן שהגלידה נמסה ונוזלת על גבי הגביע, ראה הערה^{סד}.

סב. קנח סקכ"ד, וראה מש"נ לעיל בהערה מז.
 סג. ע"פ המשנ"ב קנח סקכ"ו, אבל דעת החזו"א סי' כה סט"ז שלהלכה מי פירות שנתערב בהם מים כל שהם, נחשבים משקה ומחייבים בנטילה.
 ואין לומר שהטיבול ברטבים אלו אינו מחייב בנטילה משום שהם עומדים לאכילה ולא לשתייה, שהרי מצינו (בחי אדם כלל לו ס"ו, הובא במשנ"ב קנח סקט"ז) שהטיבול בחמאה מומסת מחייב בנטילה, אף שחמאה כזו עומדת לאכילה ולא לשתייה. וכך היא גם הכרעת המשנ"ב בסקכ"ד לגבי מים שהודח בהם הבשר לפני הצליה, שאף שהם עומדים לאכילה הם נחשבים משקה לחייב נטילה (ודלא כמהרי"ט שהובא במג"א סק"י). ולפי זה, גם המטבל ירקות בטחינה, אם יש בה רוב מים, חייב ליטול את ידיו. והמטבל חתיכות תפו"א אפויים (המכונים ציפס) ברוטב קטשופ אינו חייב בנטילה לדעת המשנ"ב, משום שמבירור עם חברת אוסם התברר שיש בקטשופ רק כ-40% מים.

סד. בגליון אליבא דהלכתא שבהוצאת אהבת שלום גליון כז עמוד לט הובאה תשובת הגר"ק שאמר שאין חייבים ליטול במקרה כזה משום שמה שיוצא אינו מדעת. והמגיה שם הבין שכונת הגר"ק שהאדם אינו רוצה שהגלידה תימס, וכונתו לאכול אותה כשהיא קפואה. ולפי סברא זו הגלירות המצויות חייבות בנטילה, שכן הן במצב של טופח על מנת להטפח גם לפני שנמסות. ואולי כונת הגר"ק לפטור מנטילה מטעם אחר, שכונת האוכל שתשאר הגלידה בתוך הגביע, ומה שיוצא מהגביע אינו לרצונו ואינו מחייב בנטילה (כמש"נ בסעיף יב). והגלידה שבתוך הגביע אינה מחייבת בנטילה, משום שהיא נמצאת בתוך המאכל,

מיץ הזב מהענבים

לא. האוכל ענבים וחותר מהם חלקים מקולקלים וכדומה ועל ידי כך זב מהם מעט מיץ, נראה שאינו צריך ליטול את ידיו, שהמיץ היוצא מהם אינו נחשב משקה^{סה}.

רטיבות על קליפת הפרי

לב. האוכל מאכל שהוא עצמו יבש אבל קליפתו רטובה, יש להסתפק אם צריך ליטול את ידיו^{סו}.

נט"י על שתיה

לג. השותה אינו צריך ליטול את ידיו^{סו}. ואפילו אם נוגע במים בידיו, כגון

(הגביע), ואין המאכל מטובל בה. ועוד, שהיא נמצאת במקום כזה שאינו עשוי כלל לגעת בו. ואף שחייבו נטילה גם אם אינו נוגע במקום המשקה, כמבואר לעיל בסעיף ט, זה דוקא כנמצא המשקה במקום שהדרך לגעת בו, ורק עכשיו אינו נוגע בו (כגון שנמצא המשקה בצד השני של הירק, שבאותה מידה שמחזיקו עכשיו מצד אחד היה יכול להחזיקו מהצד השני שכעת נמצא המשקה עליו). אבל אם נמצא המשקה במקום שאינו עשוי כלל לגעת בו, פטור מנטילה. והוא חידוש, וצ"ע אם לכך היתה כונת הגר"ח"ק.

סה. כיון דקיי"ל (לקמן שכ ס"ד) משקה הבא לאוכל כאוכל דמי, וכמש"כ המשנ"ב קנח סקט"ז. אלא שיש לעיין בזה, דאולי מה שאמרו שמשקה הבא לאוכל כאוכל דמי הוא דוקא במשקה שניתן לאוכל כדי לתקנו ולהשביחו, משא"כ כאן שאין לו ענין במשקה זה. עוד יש לצדד בזה, שמשום שהמשקה יוצא שלא לדעתו ולרצונו אינו חשוב משקה, עי' בסוגית הגמ' שבת יז. בענין הבוצר לגת וברמב"ם פט"ו מטומאת אוכלין ובנו"כ. שו"מ בפסקי תשובות סי' קנח ס"ט שכתב שמיץ כזה אינו נחשב משקה על פי הרמב"ם פ"י מהלכות טומאת אוכלין הי"ג והר"ש במכשירין סוף פ"ה.

סו. עי' מש"נ בענין זה בעיונים סי' ב. ושם התבאר שלפי מה שכתב המשנ"ב קנח סקי"א שטעם הגזירה משום המאכל, נראה שצריך ליטול. אלא שבאשל אברהם תנינא בס' קנח כתב שאין צריך ליטול, ויש להסתפק אם סברתו מתאימה גם לדעת המשנ"ב.

סז. קנח ס"ו. ובב"י הובאה דעת הרשב"א, שצריך ליטול יד אחת לשתיה. ומקורו מהברייתא ברכות מג. שמפרשת את סדר הסעודה, ומבואר בה שנוטלים יד אחת לפני שתית היין. אבל רבינו ירוחם דחה ראיה זו, וכתב שדברי הברייתא בברכות נאמרו באוכלי טהרות. (ועי' בב"י שכתב שלפי דברי התוספות שם, שהנטילה היא מפני כבוד הברכה, אין ראיה שצריך ליטול יד אחת לשתיה. וצ"ב, שהרי גם לדעת התוס' יש חיוב ליטול, ומה בכך שטעמו של החיוב הוא משום כבוד הברכה, אם תקנו חכמים נטילה מפני כבוד הברכה גם אנו חייבים בה ומאיזה טעם נפטר ממנה). עוד ראיה הביא הרשב"א לשיטתו שצריך ליטול יד אחת לשתיה,

שממלא בחופניו מהברז או ממעין ושותה, אינו צריך נטילה^{סח}.

מלקק דבש באצבעו

לד. הטובל אצבעו בדבש או ביין ומוצץ אותם בפיו, אינו צריך ליטול את ידיו^{סט}.

מהמבואר בגמ' יומא ל. שהיוצא להשתין נוטל ידו אחת לשתייה. אבל רש"י ביומא שם פירש שמדובר באדם שעומד בסוף סעודתו, דאף שאין דעתו לאכול עוד אלא רק לשתות, יש חשש שיחזור ויאכל. וא"כ לפרש"י רק באופן זה, שיש חשש שמא יאכל, צריך ליטול לשתייה.

סח. קנח סקכ"ז, ועי' בעיונים סי' ב.
סט. קנח סקי"ב, וע"ע שעה"צ סקל"ג.